

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA 4K MODELINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

*Navoiy davlat universiteti Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti Ta'lim
va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi
1-bosqich magistranti*

Taspenova Madina Talg'at qizi

taspenovamadina@gmail.com(88-657-04-22)

Navoiy davlat universiteti Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim kafedrasi mudiri, f.f.d.(DSc)

Ernazarova Manzura Saparboyevna

Annotasiya: Ushbu maqolada o'qish savodxonligini rivojlantirishda adib va ijodkorlar asarlarini 4K modeli — kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya va kollaboratsiya asosida o'rgatishning samarali metodik yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: O'qish savodxonligi, 4K modeli, kreativlik, kritik fikrlash, kommunikatsiya.

Bugungi kunda ta'lim tizimida o'qish savodxonligi o'quvchilarning intellektual salohiyatini, mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirishda muhim omil bo'lib qolmoqda. Jahon miqyosida "PISA" kabi xalqaro baholash dasturlari o'quvchilarning o'qish, tushunish, tahlil qilish va muammoli vaziyatlarda bilimlarni qo'llay olish ko'nikmalarini baholaydi. Shu bois o'qish savodxonligini shakllantirish jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlardan, xususan, 4K modeli (Kreativlik, Kritik fikrlash, Kommunikatsiya, Kollaboratsiya) asosida ishlash o'qituvchilar uchun dolzarb metodik yo'nalish sanaladi. 4K modeli o'quvchilarni XXI asr ko'nikmalariga tayyorlaydi:

Kreativlik — yangicha g'oya yaratish, adabiy matndan yangi ma'no topish; Kritik fikrlash — asardagi voqealarga tahliliy yondashish, sabab-oqibatni aniqlash; Kommunikatsiya — fikrni og'zaki va yozma ravishda ifodalash; Kollaboratsiya — guruhda hamkorlikda ishlash va o'zaro o'rganish.

O'qish savodxonligining nazariy asoslari

O'qish savodxonligi – bu faqatgina matnni o'qish emas, balki matndan ma'no chiqarish, tahlil qilish, baholash va o'z hayotiy tajribasiga tatbiq etish jarayonidir. O'qish savodxonligi quyidagi komponentlarni o'z ichiga oladi:

Matnni tushunish (axborotni aniqlash, asosiy g'oyani topish) Tahlil qilish va talqin etish (matn strukturasi, badiiy vositalarni anglash); Baholash va

refleksiya (muallif pozitsiyasini tushunish, shaxsiy fikr bildirish).

Bu jarayonni samarali tashkil etishda o'qituvchi o'quvchilarning yosh, qiziqish, tayyorgarlik darajasi va o'qish uslubini hisobga olishi lozim. Adabiy asarlar bu borada boy manba bo'lib xizmat qiladi, chunki ular hayotiy holatlar, ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar orqali o'quvchini fikrlashga undaydi.

4K modeli mohiyati va ta'limdagi ahamiyati 4K modeli (Creativity, Critical thinking, Communication, Collaboration) – zamonaviy ta'limning asosiy kompetensiyalarini ifodalovchi tizimdir. Bu model o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Kreativlik – o'quvchi asarni o'qib, o'z talqinini, yangi yakun yoki syujet davomini yaratadi. Kritik fikrlash – asardagi qahramon xatti-harakatlarini baholaydi, muqobil yechimlarni topadi. Kommunikatsiya – o'quvchi o'z fikrini erkin bayon qiladi, bahsda ishtirok etadi. Kollaboratsiya – guruhli ishlar, rolli o'yinlar orqali o'zaro fikr almashish ko'nikmasi shakllanadi. Bu model o'qish darslarini faqat “matn o'qish” darajasidan “ma'no izlash va tahlil qilish” darajasiga olib chiqadi. Adib ijodini 4K modeli asosida o'rgatish bosqichlari 1-bosqich. Tayyorgarlik (Kommunikatsiya) Asar muallifi va davri haqida qisqa ma'lumot beriladi; O'quvchilar bilan suhbat: “Muallif asarida qanday g'oyani ilgari surgan bo'lishi mumkin?”; Guruhlar tashkil etiladi va har bir guruhga savollar taqsimlanadi. 2-bosqich. Matn bilan ishlash (Kritik fikrlash) Asarni o'qish: o'qituvchi ovoz chiqarib yoki o'quvchilar mustaqil o'qiydi; Matndagi asosiy voqealar, qahramonlar, badiiy vositalar aniqlanadi; “Sebab–oqibat zanjiri”, “T-diagramma”, “Klaster” metodlari orqali tahlil qilinadi. 3-bosqich. Tahlil va ijod (Kreativlik) O'quvchilarga ijodiy topshiriqlar beriladi: Asarni boshqa nuqtai nazardan yozish; Qahramonga xat yozish; Asarga yangi yakun yaratish; Qahramonlar o'rtasidagi bahsni sahnalashtirish. 4-bosqich. Hamkorlikda yakunlash (Kollaboratsiya) Guruhlar o'z ishlanmalarini taqdim etadi; O'quvchilar bir-birining fikrini tahlil qiladi, baholaydi; O'qituvchi umumiy xulosa chiqaradi, asosiy g'oyani mustahkamlaydi. 4. Metodik misollar Misol 1. Abdulla Qodiriyning “O'tkan kunlar” romani asosida Kreativlik: O'quvchilar Otabekning zamonaviy davrdagi holatini tasavvur qilib, “Agar Otabek bugungi kunda yashaganida...” mavzusida esse yozadi. Kritik fikrlash: Asarda muhabbat va vatanparvarlik g'oyalari o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Kommunikatsiya: Guruhlar Otabek va Kumush obrazlarini himoya qiladi. Kollaboratsiya: Sahna ko'rinishlari yaratiladi, jamoaviy tahlil o'tkaziladi. Misol 2. Erkin Vohidovning “O'zbekiston” she'ri asosida Kreativlik: O'quvchilar she'r motivida yangi she'riy misralar yozadi. Kritik fikrlash: She'rda vatan tuyg'usi qanday ifodalanganini muhokama qilish. Kommunikatsiya: O'quvchilar juftliklarda o'z talqinlarini taqdim etadi. Kollaboratsiya: Har bir guruh she'r g'oyasini tasvirli plakat orqali ifodalaydi. 5.

4K modeli asosidagi o'qish savodxonligi darsining afzalliklari Ko'rsatkich An'anaviy dars 4K modeli asosidagi dars O'qish jarayoni Passiv o'qish Faol tahlil, ijodiy fikrlash O'quvchi roli Eshituvchi Fikr bildiruvchi, hamkor Baholash Natijaga qarab Jarayon va fikr sifatiga qarab Mustaqillik Cheklangan Yuqori darajada Qiziqish Pastroq Yuqori motivatsiya. Bu yondashuv o'quvchilarda matnga qiziqish, tanqidiy tafakkur va ijodiy ifoda ko'nikmalarini shakllantiradi. O'qituvchining roli va metodik tavsiyalar O'qituvchi yo'l ko'rsatuvchi va motivator sifatida harakat qilishi zarur; Har bir bosqichda savollar ochiq tipda bo'lishi kerak ("Nima uchun?", "Qanday qilib?" kabi); Tahlil jarayonida grafik organayzerlar (klaster, t-jadval, konseptual xarita)dan foydalanish samarali; Asarni o'qishdan avval va keyin refleksiya tashkil etish o'quvchining fikrini mustahkamlaydi; Baholashda o'quvchining fikr chuqurligi va ijodiy yondashuvi inobatga olinadi. Adib va ijodkorlar asarini o'qish savodxonligi jarayonida 4K modeli asosida o'rgatish o'quvchilarning: tanqidiy va ijodiy fikrlashini, og'zaki va yozma nutqini, jamoaviy ishlash malakasini, adabiy tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Bu metodika o'qish darslarini mazmunan boyitadi, har bir o'quvchini faol ishtirokchi, fikr bildiruvchi shaxs sifatida shakllantiradi. Natijada, o'quvchi nafaqat asarni tushunadi, balki undan hayotiy saboq chiqaradi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- a. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish to'g'risida"gi PQ-6108-son qarori. 2.O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "O'qish savodxonligi bo'yicha metodik qo'llanma", Toshkent, 2023.
2. 3.Qodiriy A. "O'tkan kunlar". – Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 2021.
3. Vohidov E. "Tanlangan asarlar". – Toshkent, 2020.